

gezonden werden; van hen zijn ter plaatse minstens bijna dertienduizend omgekomen. Hoeveel Nederlanders onder hen waren, is niet precies bekend daar de nationaliteit van de overledenen na 1 april '44 niet langer genoteerd werd.

Men ziet: wij hebben slechts van een deel van de gemiddeld ca. 450 000 concentratiekamp-gevangenen die uiteindelijk aan andere dan de SS-firma's ter beschikking gesteld waren, aangegeven waar en in opdracht van welke firma's zij waren ingezet. Gaan wij nu in het algemeen op die inzet nog wat nader in, dan willen wij allereerst opmerken dat hij er toe geleid heeft dat van de eerste helft van '43 af vele tienduizenden 'gewone' Duitsers in hun dagelijks werk met concentratiekamp-gevangenen in regelmatig contact kwamen; dat die gevangenen er miserabel aan toe waren, kon hun niet ontgaan. Misschien zijn er wel particuliere ondernemingen geweest die zich moeite gegeven hebben, de inschakeling van die gevangenen uit de weg te gaan, maar het algemene beeld is toch eerder dat er weinig bezwaarden waren. Die inschakeling was namelijk in financieel opzicht zowel voor de SS als voor de honderden, zo niet duizenden ondernemingen die van de SS gevangenen betrokken, profijtelijk. Het 'levensonderhoud' der gevangenen kostte 0,35 *Rm* per dag, d.w.z. dat elk 'officieel' concentratiekamp gemiddeld per dag per gevangene 0,35 *Rm* betalen mocht aan de leveranciers van al die goederen, hoofdzakelijk levensmiddelen, die, volgens de voorschriften, voor de gevangenen bestemd waren (dat uit die voorraden op enorme schaal gestolen werd, stippen wij hier slechts aan). Loon kregen de gevangenen niet – zij kregen hoogstens een premie die, zo nemen wij aan, alleen in uitzonderingsgevallen het maximum beliep (4 *Rm* per week) en als regel wel veel lager geweest zal zijn. De SS-ondernemingen moesten aanvankelijk per gevangene per werkdag 0,30 *Rm* aan het *SS-Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt* betalen, de particuliere industrie 5 *Rm* voor een ongeschoolde, 6 *Rm* voor een geschoolde gevangene: dat was ongeveer de helft van de normale lonen. In de zomer van '44 werd het tarief waaraan de SS-ondernemingen zich moesten houden, verhoogd; het lage tarief was door de particuliere industrie als oneerlijke concurrentie beschouwd. Nadien moesten de SS-ondernemingen voor elke werkdag van een ongeschoolde gevangene 3 tot 4 *Rm* betalen en van een geschoolde 4 tot 5 *Rm*. Men kan uit deze cijfers afleiden dat het *SS-Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt*, bij een inzet van een half miljoen gevangenen, per dag een bedrag ontving dat tussen de 2,45 mln en 2,95 mln *Rm* lag ofwel, bij zes werkdagen per week, zeg 70 mln *Rm* per maand, waarvan dan ca. 64 mln *Rm* van de particuliere firma's afkomstig was; van die 64 mln werd door het *SS-Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt* 40%